

Kaiser Ferenc

A csendőrös mindennapi élete

Az őr és a szolgálat

A m. kir. csendőrség legkisebb szervezeti egysége az őr volt. Az a hely, ahol a csendőrség a tényleges közbiztonsági munkát végezte, és itt helyezkedett el a legénység nagy része is. A vidéki ember számára az őrön élő állomány volt "a csendőr", akivel közvetlenül, vagy közvetve mindenki kapcsolatba került élete során. "A tisztikar a feje, a szelleme ennek a testületnek; a lényeg, a törzs, a csendőrség hivatásszerű feladatának fő munkása az altiszti kar és a kül(őr)-szolgálatot ellátó legénység."¹

Az itteni élet merőben eltért a városokban elhelyezkedő tisztikarétól. Dolgozatom elsősorban az 1924 és 1933 közötti időszakra vonatkozik, mivel forrásként főleg a Csendőrségi Lapok ezen évfolyamait használtam.

A csendőrség fő feladata a vidék közbiztonságának megőrzése volt. Az őrskörzet beportyázása és ellenőrzése, valamint az őr belső élete általában egyhangúan telt. A húszas évek közepétől a vidék közbiztonsági helyzete általában jónak volt mondható, amely azonban a gazdasági válság hatására jelentősen romlott. A legtöbb őrön leginkább csak kisebb bűnügyekkel (tyúklopás, kocsmai verekedés stb.) találkoztak. Rablás, szándékos emberölés, vagy más súlyos bűntény viszonylag ritkán fordult elő. Ilyen esetekben - mivel az átlag csendőr csak hat elemít végzett - a szakaszparancsnokságról küldtek szakképzett nyomozó altisztet, aki jártas volt a kriminológiában, a pszichológiában és a büntetőjogban.²

Az őr feladata azonban nemcsak a bűnüldözés volt. Az ország minden részén feltűnő kakastollasok mindenki számára jelezték, hogy a hatalom keze bárhova elér. Ezért volt fontos feladat a politikailag gyanús személyek ellenőrzése.³ A "választások tisztaságának csendőri védelme" a nyílt szavazásnak köszönhetően, általában garantálta a kormánypárti jelölt megválasztását.⁴

A csendőr feladatai az alábbiak voltak. Közbiztonsági szolgálat, ami két részből állt: egyrészt a "rendes" szolgálatból, ezt hivatásából kifolyólag minden nap köteles volt ellátni, másrészt a "felszólított" szolgálatból. Ez utóbbit valamely polgári vagy katonai szerv írásbeli, esetleg szóbeli megkeresésére látták el (karhatalom). Ilyenkor a kiadó szerv felelt a parancsért, a csendőr pedig a végrehajtásért.⁵ A csendőrség belső szolgálata az őrön belüli (laktanyai) feladatok ellátását foglalta magában.⁶ Az intézkedő csendőr kettős jogot élvezett: egyrészt katonai őr volt, másrészt polgári hatósági közeg.⁷ Jogában állt a polgári és a katonai szervek segítségét kérni⁸, és akkor is köteles volt a feladatát ellátni, ha éppen szolgálaton kívül észlelt törvénytelen cselekményt.⁹

Az előírások szerint a csendőr szolgálata közben megfigyelt, ellenőrzött, körözést

hajtott végre, bünt előzött meg, katasztrófát hártott el, tömeget oszlatott, karhatalmi segínyt adott, biztosított és tájékoztatott.¹⁰ Eközben figyelmeztetett, igazoltatott, kikérdezett, feljelentett, elővezetett, elfogott, megbilincselte, kényszerítő eszközöket alkalmazott és fegyvert használt.¹¹ A legutóbbi eszközhöz, különösen a lőfegyverhasználathoz, csak nagyon behatárolt esetben folyamodhatott. Ha jogtalanul élt vele, vagy ha szükséghelyzetben elmulasztotta használatát, akkor szigorú büntetés várt rá.¹² A fegyverhasználati eseteket a csendőr-felügyelőség vizsgálta ki.¹³

A csendőrségi munka legjellemzőbb része a járőrözés (pusztázás, portyázás) volt. A járőr két tagból állt, akik gyalogosan vagy lovon látták el feladataikat.¹⁴ A járőrfelszerelés egyrészt a fegyverzetből, másrészt a járőrtáskában tárolt egyéb csendőrségi kellékekből állt.¹⁵ A csendőr alapvető fegyvere a 95 M Mannlicher ismétlőpuska volt, speciális, csak a csendőrség számára rendszeresített négyélű döfőszuronnal. A puskához járőrben 20 éles löszert vittek. A csendőr másik alapvető fegyvere a csendőrkard volt, amely a kardlapozás révén volt igazán ismert. A lovas csendőrségnél még a 19 M Frommer Stop ismétlő pisztoly is rendszeresítve volt.¹⁶ A kézbilincs, a fűzőlánc, a különféle úrlapok és jegyzőkönyvek, valamint az íróeszközök a járőrfelszerelés kevésbé látványos részét képezték.¹⁷ A járőrnek mindig előre megszabott útvonalon kellett haladnia, attól csak rendkívüli esetekben lehetett eltérni.¹⁸ Egy főnek havi 180 órát kellett járőrben eltölteni, amelynek egyharmada pihenő, vagy les volt, további mintegy 60 órát pedig a folyamatban lévő ügyek nyomozása miatt talpaltak a csendőrök.¹⁹ Járőrözés közben tilos volt az alkoholfogyasztás, lakott területen a dohányzás²⁰, sőt "... ha csak arra szolgálati ok nincs, a járőr tagjai egymással se beszélgessenek".²¹ Minden egyes úton külön szolgálati lapot kellett vezetni, valamint az egyes nyomozásokról külön írásos jelentést kellett tenni. A járőrök jelentéseit pedig az őrsön vezetett szolgálati könyvbe vezették be.²² Minden járőrnek ismernie kellett a BM "Nyomozókulcs" című kiadványát, amelyet negyedévente küldtek szét a csendőrség, a rendőrség, a folyamórség, a pénzügyőrség, valamint a katonai rendőrség számára. A Nyomozókulcsban körözött személyek és tárgyak leírása szerepelt, valamint az, hogy miért és mely szervezet keresi őket.²³ Érdekességként említem meg, hogy a Csendőrségi Lapok egyik cikke szerint: A csendőr egy évben 2860 km-t gyalogolt, azaz mire őrmester lett már 11400 km-t tett meg és mire elérte a tiszhelyettesi rangot, addigra már 28600 km volt a lábában. Ha, teszem azt valaki végigszolgált a lehetséges 40 évet, akkor akár 114400 km-t is megtehetett járőrözés közben, még hozzá az időjárási körülményektől függetlenül, azaz hóban-fagyban, tűző napon, vagy éppen zuhogó esőben.²⁴

A járőrök kiindulási és érkezési pontja az őrszlaktanya volt. Az őrs épülete általában nagyobb, a közlekedés szempontjából könnyebben elérhető falvakba, azokon belül is a legforgalmasabb helyre, a főtérre, vagy a főút mellé települt.²⁵ Míg a korszak elején elsősorban csak a vasúti elérhetőség számított, addig annak végére jelentősen felértékelődött a jóminőségű közutak szerepe is. Fontos volt az is, hogy a korszak híradástechnikai eszközeivel is ellássák az őrsöket. Érdemes itt megnézni a tárgyalt korszakban végbe ment változásokat: Posta és távíró általában már 1923-ban is volt az őrsök szomszédságában, 1932-re pedig a legtöbb helyre telefon is került.²⁶

A Csendőrségi Lapokban ismertették az ideális őrskörletet, amely: Nagy telken feküdt, hogy az épületek mellett elférjen a gyakorlóter, a baromfiudvar, a nősök és a nőtlének

konyhakertje. A főépületnek meg kellett volna felelnie a korszerű lég- és gázvédelmi előírásoknak. A kíváncsi tekintetektől magas kerítésnek kellett óvnia az erődszerű épületeket. (A cikk írója felvetette, hogy olyan kerítés kellene, amibe szükség esetén áram is vezethető, sőt szerinte az épületeket géppuskafészekkel is el kell látni, valamint, hogy az ablakokra lőréssel ellátott vastáblákat lehessen szerelni.) A főépületet szigorúan a célszerűség szerint kellett elrendezni. Rögtön a bejárattal szemben volt az őrsiroda, mellette a rádió és telefon szoba és az irattár. A hálómhelységek mellett, oktatószoba, gyengélkedő, raktárak, illemhely, mosdómhelység, konyha, az őrsfőzőnő szobája és étkező volt még szükséges. A szerző szerint az lett volna az ideális, ha a laktanyától 10-15 m-re egy másik épületben helyezték volna el a nőöket családtagjaikkal együtt. Számukra 2-2 szobát, 1-1 konyhát, fürdőszobát, előszobát, kamrát, toalettet, mosókonyhát és fűskamrát tartott szükségesnek.²⁷

Az őrs parancsnoka legtöbbször tiszthelyettes volt, aki felelt az őrsért és az őrskörzet biztonságáért. Nem csak a rangjának, hanem példamutató munkájának és magaviseletének is a többiek fölé kellett emelnie őt.²⁸ (Ez általánosságban igaz is volt, hiszen ezt a rangot és beosztást csak hosszú és hiba nélküli szolgálattal lehetett kiérdemelni.) Az őrs parancsnoka gyakorlatilag alattasai életének minden területére beavatkozhatott, ha veszélyben látta a testület érdekeit. Azonban nemcsak vezetnie, hanem szeretnie is kellett embereit.²⁹ A hivatalos megfogalmazás szerint az őrsnek egy igazi nagy családnak kellett lennie, amelyben a parancsnok az apa, a helyettese az anya, az idősebb csendőrök a nagyobb testvérek és a fiatalabbak a kisebbek.³⁰

Az őrs élete nyáron 6, télen 7 órákor kezdődött. Az ébresztő utáni egy óra alatt kellett tisztálkodni, öltözködni, reggelizni, fegyvert tisztítani és a szobákat kitakarítani. 7 illetve 8 órától az őrsparancsnok ellenőrizte a laktanya rendjét és eligazította beosztottjait. Ezután indultak el 12-36 órás portyáikra a járőrök. Az őrsön maradt állomány számára ekkor kezdődött a félórás gyakorlati képzés (7³⁰-8^h/8³⁰-9^h), itt főleg a lövészetet és a kardvívást gyakorolták, majd következett a 3 órás elmélet, ahol a fiatalabb, esetlegesen próbaszolgálatos csendőröket idősebb társaik oktatták. Ekkor lehetett időt fordítani az előléptetéshez szükséges ismeretek megszerzésére, lovas őrsöknél pedig a lovak bejártására, lovas gyakorlatokra. 12 órákor megebédelt az őrs, és 15 óráig, szabadidő következett. A délutáni két órás elméleti foglalkozáson elsősorban önképzés zajlott: írás, olvasás, számolás és rajzolás. A vacsora télen 18, nyáron 19 órákor volt, a nap pedig a 21 illetve 22 órai takarodóval ért véget. Ez a napirend a hétköznapokra vonatkozott, szombaton elmaradt a délutáni foglalkozás, vasárnap és ünnepnapokon pedig az eligazítás után a szolgálatmentesek felekezeti istentiszteletre mentek, majd a nap többi részére kimenőt kaptak.³¹ A nőtlen állomány számára naponta háromszor volt közös étkezés (reggeli, ebéd, vacsora), amelyet a közigazgatás biztosított számukra.³²

A rend szellemében az őrs minden helyiségét névtáblával jelölték meg.³³ Minden hálómhelyiségnek volt szobaparancsnoka, aki a szoba rendjéért és tisztaságáért felelt.³⁴ Mindenhol szigorú rend uralkodott, mindennek elvágólag kellett állnia és ragyognia kellett a tisztaságtól.³⁵ Meg volt szabva például az is, hogy milyen képek kerülhetnek a falra, csak vallásos ábrázolásokat, vagy a kormányzóról, illetve más feljebbvalóról készült képeket lehetett kitenni. A családi képek az ágy melletti kissekre nyre kerülhettek.³⁶

Ünnepnapokon vagy szemlék alkalmával az őrs lobogódíszbe öltözött. Március 15-

én, augusztus 20-án, valamint a kormányzó születés- és nevenapján a nemzeti színű lobogót tűzték ki, június 4-én és október 6-án pedig a fekete zászlót.³⁷

A legénységi állomány

Az első világháborút követő két forradalom hatására a csendőrség felvételi feltételeit alaposan megszigorították. Közcsendőr csak falusi, a városi eszmék által meg nem fertőzött ember lehetett, aki a tehetősebb birtokos paraszti, vagy iparosi rétegből származott.³⁸ Trianonban megtiltották a sorozást, így a legénységi állományt csak toborzással lehetett pótolni. A forradalmak után, az ország súlyos anyagi helyzete miatt csendőrnek lenni nem volt kifizetődő dolog, ezért, és a csendőrség nagyfokú népszerűtlensége miatt kevés volt az önként jelentkezők száma. A probléma megoldására 1921-től egy ideig alkalmazták a "k" azaz kényszer toborzást.³⁹ Az idézett korszakban azonban erre már nem volt szükség, mert egyrészt vissza állt a testület 1919-ben megingott tekintélye, másrészt igen vonzóak voltak a különféle anyagi juttatások. Csendőrkerületenként egy-egy tisztí toborzóbizottságot állítottak fel.⁴⁰ A jelölteknek előbb alapos környezeti tanulmányt végeztek, majd szóbeli meghallgatásra hívták be őket.⁴¹ A jelentkezőket a lakhelyük szerint illetékes őrs ellenőrizte le, és csak abban az esetben javasolták őket, ha minden szempontból (politikai, nemzeti, erkölcsi,) megfelelőnek találtattak.⁴²

A legénységi állománnyal szemben támasztott felvételi feltételek az alábbiak voltak: magyar állampolgárság, abszolút politikai megbízhatóság, 19-40 év közötti életkor, minimum 163 cm-es testmagasság, jó fizikai kondíció, nőtlen vagy gyermektelen elvált, illetve özvegyi állapot, a magyar nyelv, valamint az írás és az olvasás ismerete.⁴³

Felvétel esetén 6 évet kellett kötelezően teljesíteni, utána évente lehetett meghosszabbítani a szolgálati időt. A friss csendőr először a katonai esküt tette le, s csak utána a csendőrségit.⁴⁴ Ezután megkapta csendőrigazolványát, leadta civil ruháját és felvett 3-3 zubbonyt, nadrágot, inget és 3 rend fehérneműt, valamint 1 köpenyt, 2 pár csizmát és 2 pár kesztyűt.⁴⁵ Az első 18 hónap próbaszolgálat volt, ekkor történt az újoncok kiképzése.⁴⁶

1914-ig a csendőrség nem foglalkozott újonckiképzéssel, hiszen válogathatott a hadsereg leszerelő állományából. Ez a kedvező helyzet azonban a trianoni béke miatt megszűnt. A két háború között a testületen belül kellett megvalósítani a katonai és csendőrségi képzést.⁴⁷ Kivételt képeztek azonban azok, akik a gazdasági világválság hatására, a honvédségtől leszerelve léptek be csendőrnek. A jelentkezők közül őket elsőbbségben részesítették.⁴⁸ A próbaszolgálat első évében az újoncokat a csendőriskolákba osztották be, itt kapták meg katonai kiképzésüket⁴⁹, valamint megtanulták alapfokon a BTK-t, a tereptant, az elsősegélynyújtást, a kriminológiát és egyéb, a csendőrségi munkához szükséges ismereteket is.⁵⁰ A csendőriskolák állománya gyorsan mozgósítható karhatalmat jelentett, hiszen az itteni állomány könnyen elérhető és nagy létszámú volt. A próbaszolgálat utolsó hat hónapját az újoncok már a kijelölt őrsön töltötték, ahol tapasztalt öreg altisztek fejezték be oktatásukat.⁵¹

A próbaszolgálat után ténylegesített csendőr - aki a honvédségnél szakaszvezetőnek felelt meg - oktatása tovább folytatódott. 2-3 év után járőrvezetői iskolába került, aminek elvégzése után őrmesterré léptették elő. Újabb 4-5 év múlva az őrparancsnoki tanfolyam

következett, amely után főtörzsőrmesteri rangot kapott.⁵² Ha egy csendőr nem tudta elvégezni ezeket a tanfolyamokat, 6 év után akkor is megkapta az őrmesteri rangot, 8 év után törzsőrmesterré, és 10 év elteltével főtörzsőrmesterré lépett elő. A következő rang a III., II. és I. o. tiszthelyettség, illetve az alhadnagyi kinevezés azonban csak vizsgákkal volt megszerezhető. Itt nagy előnyt jelentett a 4 polgári, vagy a gimnáziumi érettségi, s a csendőrség gazdasági tiszthelyetteseinek számvitelből is vizsgát kellett tenniük.⁵³ Külön figyelmet érdemel a testületen belül a vitézek nagy száma is, 1926-ban már 36 tiszti és 85 legénységi állományú csendőr érdemelte ki ezt a rangot.⁵⁴

Elit szellemiség, mélységes konzervativizmus és drillszerű fegyelem jellemezte a csendőrséget. A parancs azonnali és gondolkodás nélküli végrehajtását sulykolták beléjük. Az állomány elé a "Híven, becsülettel, vitézül!" jelszót tűzték ki⁵⁵ (istenfélelem, hazaszeretet, hivatástudat)⁵⁶ és szigorúan szabályozták élete minden területét. A testület szigorúan apolitikus volt, tilos volt a pártokba, vagy politikai jellegű szervezetekbe való belépés, egyáltalán bármilyen egyesülethez való tartozás is csak felsőbb engedéllyel volt lehetséges.⁵⁷

Egy csendőrnek adnia kellett a megjelenésére és a viselkedésére. Mindig ápoltnak és tisztának kellett lennie, kötelező volt számára az udvariasság, az "úri jómodor"⁵⁸, amit azonban akcióik során nem mindig alkalmaztak. A mindennapi élet kérdéseire vonatkozóan külön tankönyv készült azzal a céllal, hogy eligazítsa a csendőröket.⁵⁹ A csendőr nem szolgálhatott azon a környéken, ahol ismerős volt, vagy ahonnan származott. Ha szolgálati helyén összebarátkozott a lakossággal, azonnal áthelyezték.⁶⁰ Ez a két feltétel tette lehetővé, hogy a lakosság ellen bármikor bevetethők legyenek.

Ha a csendőr szolgálatát jól látta el, akkor különféle jutalmakban és dicsérekben részesült. Anyagi jutalmazást ritkán, igen súlyos élet elleni bűncselekmények tetteinek elfogásáért kapott.⁶¹ Dicséretet írásban (oklevél), illetve szóban kapott a csendőr, a belügyminisztertől, a csendőrfelügyelőtől és a kerületi parancsnoktól, az esetek nagy részében hosszú és eredményes szolgálatáért. Nehéz bűnesetek felgöngyölítéséért, természeti csapások közben véghezvitt élet és vagyonmentésért, illetve "lázongó" tömeg elleni fellépésért is várható volt dicséret.⁶²

A csendőrségtől való eltávozás többféle módon történt. Szolgálati ideje leteltével leszereléssel, vagy pedig súlyos vétség esetén eltávolítással. Elbocsáthatták alkalmatlanság miatt, családi okból (a legtöbbször engedély nélküli nősülés miatt), vagy ha megrokkant. Az előírt szolgálati idő elteltével pedig nyugdíjba mehetett.⁶³ A csendőrség a katonai bűnvádi perrendtartás alá tartozott, büntetése is eszerint alakultak: a szóbeli intéstől, a fenyítésen, a laktanyafogságon és a lefokozáson át, egészen a hadbírói tárgyalásig, amely a testületből való eltávolítással járt.⁶⁴

A csendőr tekintélye a korszak elején nagyon alacsony volt, egyes vidékeken gyilkosságokkal, rablásokkal vádolták őket.⁶⁵ Előfordult, hogy megtámadták a járőröket, vagy az őrsöket is.⁶⁶ A testület tekintélye azonban gyorsan megnőtt, ami együtt járt az önbecsülés megnövekedésével és a belső fegyelem megerősödésével. Jó példa erre, hogy 1927 októberében a fegyelmi vétségeket elkövetők aránya a különféle fegyveres testületeknél az alábbi volt: honvédség 4 %, vámőrség 1,9 %, folyamőrség és csendőrség 0,8-0,8 %.⁶⁷ A gazdasági világválság alatt, pedig egyenesen a szerencse fiának tekinthette magát aki a

testülethez tartozott. Ekkor a jelentkezők nagy száma miatt már ahhoz is protekcióra volt szükség, hogy a jelöltek közé bekerülhessen valaki.⁶⁸

A közigazgatás

Egy-egy őrsön a közigazgatás feladata volt a laktanyában élő nőtlen állomány ellátása (étkezés, mosatás, tisztálkodás), a körlet fenntartása (takarítás, fűtés, világítás, festés), a laktanyába ideiglenesen vezényelt, vagy járőr, illetve nyomozó szolgálata miatt ott megszálló legénységi állomány, kedvezményes térítésért történő ellátása, valamint a szemlélő, esetleg átutazó tisztek vendégül látása.⁶⁹

A közigazgatás tagjait a nőtlen állomány adta, formailag teljesen demokratikusan működött, hiszen mindenki egy-egy szavazattal rendelkezett, és a felmerülő kérdésekben egyszerű szótöbbséggel döntöttek. A gyakorlat azonban sokszor egészen mást mutatott. Az őrsön belüli hierarchia itt is erősen jelen volt, ugyanis az idősebb (magasabb rendfokozatú) tagok általában messzemenően visszaéltek azzal a ténnyel, hogy szolgálatban felettesei voltak fiatalabb társaiknak.⁷⁰ Erre a legjobb példa a tisztségviselők megválasztása volt. A közigazgatás vezetőjét, helyettesét, és jegyzőjét a tagok maguk közül választották. "Meglépő módon," mindig egy fiatal csendőrré esett az a bizalom, hogy a felelősségteljes munkát ellássa, és "egészen véletlenül" a helyettesi tisztséget is egy ifjonc töltötte be. Az idősebb állomány általában a jegyzőt adta. Az egyes tisztségek feladatkörének az áttekintése segítséget nyújt ennek a tendenciának a megértésében:

A közigazgatás vezetése igen hálátlan, és rendkívül időtrábló feladat volt, gyakorlatilag teljesen ráment a csendőr korlátozott szabadideje. Az étkezések biztosításán kívül, az aktuális munkák elvégzésén keresztül, az őrsfőzőnő felfogadásáig, szinte korlátlan mennyiségű elfoglaltságot és gondot jelentett e tisztség betöltése. Ez azonban a szolgálat alól semmiféle mentességet nem adott, tehát ugyanazt a járőr mennyiséget kellett ellátnia mint a többieknek. Ha valakinek panasa volt a kosztra, vagy a munka elosztására, az ő fülét rágta. El lehet például képzelni, hogy egyes esetekben mekkora munka lehetett a heti menüt összeegyeztetni az idősebb bajtársak eltérő ízlésével. Az erélytelen gazdálkodásvezetőnek igen könnyen a fejére nőtt a tagság, pokollá téve az életét. Felvetődik persze az a kérdés, hogy hogyan is legyen erélyes az ember a feletteseivel szemben.

Amennyiben a közigazgatás vezetője járőrben, eltávozáson, vagy szabadságon volt, összes feladatát helyettese vette át, aki általában az őrs legfiatalabb csendőre volt. A helyettesnek ugyanis, azalatt a két év alatt, amíg e tisztséget betöltötte, teljesen el kellett sajátítania a közigazgatás vezetését, hiszen a ciklus lejáta után szinte biztosan ő vette át annak irányítását.

A jegyző dolga a közigazgatás pénzügyeinek az ellenőrzése volt. Ez rendkívül hálás feladat volt, hiszen nem jelentett túl sok feladatot, ellenben nagyrészt mentesített a fizikai munkák alól.⁷¹

A testületen belül a munkamegosztásnak ez a rendszere tradicionális volt, hiszen az idősebb csendőrök is voltak már gazdálkodásvezetők - sokan még a háború előtt -, és mivel annak idején csak módjával kaptak segítséget régebben szolgáló társaiktól, így ők sem szakadtak bele a munkába. Mindezekből leszűrhető az a megállapítás, hogy igencsak

megtévesztő a közgazdálkodás tisztségviselőinek az elnevezése, hiszen nagyon sok őrsön a vezető, illetve annak helyettese végezte a munkák oroszlán részét, gyakran egészét. A tagok ellenben általában a számukra kellemes cselekményekben vettek részt - reggeli, ebéd és vacsora elfogyasztása -, és véletlenül sem vetemedtek - mondjuk - az udvar fölsöpítésére.⁷²

A közgazdálkodás legfontosabb feladata - mint az már többször elhangzott -, a tagok naponta háromszori, bőséges és kiadós étkeztetése volt. Ennek olcsóbbá tételét szolgálta az őrsön zajló háztáji termelés, amelyben messzemenően kihasználhatták azt a tényt, hogy a csendőrt a falu adta, azaz rendkívül gyakorlott volt a mezőgazdasági munkákban.⁷³

Minden őrsnek volt kisebb, vagy nagyobb konyhakertje, gyümölcsöse, esetleg szőlőse, sőt a magasabb létszámú őrsök esetenként földet is béreltek, amelyet azonban jórészt már napszámosokkal műveltettek meg.⁷⁴ Ezenkívül az egyes közgazdálkodások állatokat is tartottak, leggyakrabban baromfit, nyulat, vagy sertést, de nem voltak ritkák a méhészetek sem.⁷⁵ A csendőrség bizonyos kulturális, példamutató szerepe itt is megnyilvánult. Sok helyen használták a Csendőrségi Lapok által propagált, tudományosan megtervezett, három éves trágyázási ciklusokon alapuló vetésforgót.⁷⁶ Az ebben termelt 32 féle konyhakerti növény között jónéhány olyan is akadt, amelyek falun ekkor teljesen ismeretlenek voltak.⁷⁷ Ugyancsak a Csendőrségi Lapok révén is terjedt az őrsökön a törpe gyümölcsfák telepítése,⁷⁸ vagy a méhészetekben a hatékonyabb kaptár használata a kas helyett.⁷⁹ Érdekes viszont, hogy a baromfiak, illetve a sertés esetén a hagyományos magyar fajtákat részesítették előnyben. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy ezek sokkal ellenállóbbak voltak a különféle betegségekkel szemben, másrészt pedig a korszak táplálkozási szokásaival függött össze, hiszen a húsrá hízó yorkshire-i fajta kevésbé illett a csendőr asztalára, mint a nagyobb tápértékű zsírt adó mangalica.⁸⁰

Természetesen a közgazdálkodás a reá háruló feladatok költségeit egyedül a tagok munkájából nem tudta fedezni, ezért a tagok zsoldjának egy része mint étkezési napidíj került levonásra, amely a közgazdálkodás pénztárába folyt be.⁸¹ A napidíj összege természetesen jóval mérsékeltebb volt, mintha a csendőr egy étterembe ment volna be. Ezen összeg levonására már csak azért is szükség volt, mivel a főzést nyilvánvalóan egy olyan személyre kellett bízni aki állandóan az őrsön tartózkodott, az-az egy civilre, akinek nem kell járórbe mennie. Ez a személy az őrsfőző volt.

Az őrsfőző afféle szükséges rossz volt a laktanyán belül. A Csendőrségi Lapokban állandó jelleggel éber figyelésükre utasították az állományt.⁸² A legfőbb problémát az jelentette, hogy NŐ volt, sokszor az egyetlen, akivel a csendőr mindennapi kapcsolatban állt. Ezért volt egy olyan utasítás, hogy se túl csinos, se 40 évesnél fiatalabb nem lehet.⁸³ Nagy súlyt helyeztek az egyéb tulajdonságaira is, amelyek: erkölcsi feddhetetlenség, megfelelő családi háttér (férjezetlen, vagy özvegy legyen), nemzethűség, felekezeti hovatartozás, szükszavúság (A pletykás őrsfőző volt minden közgazdaságvezető rémálma.). Általában azokat vették fel, akik már más őrsökön is betöltötték ezt a tisztséget, vagy már megfelelő úri házakban szolgáltak szakács-, vagy házvezetőnként. Mindenképpen kikérték előző munkaadója véleményét. Miként a legénységénél, itt is ügyeltek arra, hogy ne arról a környékről származzon, ahol az őrs fekszik.⁸⁴

Az őrsfőző nemcsak a konyháért felelt, hanem részben az ő feladata volt például a háztáji állatok gondozása, illetve a körlet takarítása is (Felsőpörni a csendőr dolga volt,

de a felmosást már az őrsfőzőnő végezte.). Aludnia általában a konyhán kellett, csak ritkán jutott számára egy önálló "kis lyuk".⁸⁵ Mivel az őrsparancsnok és a gazdálkodásvezető igencsak ferde szemmel néztek rá, ha tereferére indult a faluba, sok őrsfőzőnő szinte laktanyafogságban élt. Mindezek ellenére azonban a biztos jövedelem, illetve a szállás és ellátás elég vonzerőt jelentett a korszak ínséges viszonyai közt, így mindig volt elég jelentkező a megürült helyek betöltésére.

Mint már korábban említettem, a közigazgatás feladata nemcsak az étkeztetés volt, hanem a körlet fenntartása is. Ezért a télire való tüzifa ki-, illetve összevágása, valamint annak behordása az őrsre szintén a tagok feladata volt. Ők végezték a vízfordást, az időszakonkénti festési, illetve karbantartási munkálatokat és a virágoskert gondozását is. A közös pénztárból fedezték a világításhoz szükséges olaj, a tisztítószeres és az engedélyezett élvezeti cikkek (kávé, dohány), és minden más szükséges dolog beszerzését is.⁸⁶

A közigazgatás vagyonából (gyümölcsfák, haszonállatok, konyhai felszerelések, stb.) annak tagjai egyenlő arányban részesedtek. Ha valaki megnősült, vagy áthelyezték, a közigazgatás kifizette számára a neki arányosan jutó rész értékét, ha pedig új tag érkezett, annak meg kellett váltania a rá eső részt, amit a zsoldjából vontak le. Gyakori panasz volt az, hogy az előbbi esetben alá, az utóbbi esetben pedig fölé értékelték azt.⁸⁷

A felsorolt hátrányok ellenére azonban a közigazgatás jól működött, ténylegesen olcsóbbá tette a csendőr életét, ideális esetekben pedig valóban mindenki erejének és képességeinek megfelelően vette ki részét a közös munkából.

A szabadidő

Az őrs mindennapi élete (a napirend szerinti elfoglaltságok, a járőr- és a nyomozó szolgálat, valamint a közigazgatásban végzett munka), elég szűkre szabta a csendőr számára azt az időt, amely fölött önállóan rendelkezett. Sok fiatal számára, különösen szolgálata első két-három évében, ez a kifejezés majdhogynem elvont fogalomnak számított. Egy olyan agyonszabályozott testületben, mint a csendőrség, természetesen ez a kérdéskör sem kerülhette el a felsőbbtség figyelmét. Rendeletek és utasítások tömkelege igyekezett itt is a megfelelő irányba terelni az állományt. Ezek alapján három csoportra osztottam a szabadidős tevékenységeket: kifejezetten ajánlott, megtűrt és határozottan tiltott elfoglaltságok.

A csendőrségnél a szabadidő eltöltésének két formáját támogatták különösen: az önképzést és a sportolást, mert ezek hasznosak voltak a szolgálat szempontjából. Az önképzésen belül külön ki kell emelni az olvasást, mint az információ szerzésének a fontos formáját. A csendőr számára voltak tiltott, és voltak ajánlott olvasmányok. Szigorúan ellenezték például a "destruktív" (zsidó, liberális, baloldali, szabadkőműves) sajtó olvasását, ellenben, majdhogynem kötelező volt a keresztény-nemzeti lapok forgatása.⁸⁸ A sajtótermékeken belül hangsúlyozni kell a Csendőrségi Lapok szerepét, amely a testület saját orgánuma volt. A havonta kétszer, illetve háromszor megjelenő folyóirat⁸⁹ - véleményem szerint - kifejezetten igényes és színvonalas szórakozást nyújtott olvasói számára. (Magánszemélyek nem rendelhették meg, de esetenként, "megbízható" polgári személyeknek oda lehetett adni az őrs példányát.) A lap amellett, hogy bőségesen és

részletesen foglalkozott minden, a testületet érintő kérdéssel, más egyéb hasznos, vagy éppen szórakoztató információt is nyújtott (útleírások, humoros történetek a közöshadsereg idejéből, versek és regények a csendőrség mindennapi életéről, vagy az emberi test működéséről és betegségeiről). A "Tanulságos nyomozások" és a szakcikknek közlése mellett, a "Magyarosan, katonásan" rovat (hogyan kell jól fogalmazni jelentésírás közben), végül a "Csendőrségi Lexikon" és a "Hírek" teljesen átfogta a csendőrség életét, sőt a külföldi testvérszervekről és tapasztalataikról is áttekintést adott. Számomra a legérdekesebbnek a lap végén található rovat bizonyult, amelyben a szerkesztőség a legénység által feltett kérdésekre válaszolt. (A legtöbb kérdést a nősülés kapcsán tették fel, utána pedig a névmagyarosítások következtek.) Miként a két világháború közötti magyar sajtótermékek többsége, a Csendőrségi Lapok sem volt mentes a nagyfokú irredentizmustól, amely azonban itt még egy jó adag antiszemitizmussal is párosult. A trianoni béke hatása abban is megfigyelhető, hogy a folyóiratban hemzsegenek a katonai témájú közlések (a gyalogsági taktikáról, a légvédelemről, a gázharcról, a harcokcsik elleni védekezésről stb.). Ez azzal magyarázható, hogy a csendőrségnek, mint fedőszervnek - egy esetleges konfliktus esetén - képzett altiszteket kellett adnia a honvédségnek.

A könyvek esetében is volt egy tilalmi lista, ponyvát nem volt ajánlatos kézbevenni, de a magyar irodalom nagyjait ajánlották (Arany, Gárdonyi, Jókai, Mikszáth, Petőfi, Madách), ám a túl politikus (baloldali) kortársakat nem (József Attila, Radnóti, Móricz, Ady).⁹⁰

Az előmenetel szempontjából hasznos volt a különféle tudományos-ismeretterjesztő könyvek forgatása. Különösen a földrajz, a történelem és a matematika voltak azok a tárgyak, amelyek magasabb szintű elsajátítása elősegítette a szorgalmas csendőr előbbre lépését.⁹¹ Mivel az őrsőkön általában csak pár (maximum 20) könyv volt, ösztönözték a közkönyvtárakba történő beiratkozást, illetve az őrsök közötti könyvcserét.⁹²

A sport külön támogatást kapott még a legnehezebb időkben is, azonban elsősorban a csendőriskolákban, illetve a magasabb parancsnokságokon fordítottak rá sok időt.⁹³ A kerületek között, vagy országosan különféle versenyeket rendeztek: mezei futásban, atlétikában, lovaglásban, lövészetben, vívásban, úszásban, sielésben és labdarúgásban. Ez utóbbi főleg a legénység körében volt népszerű. Általában külön indultak a tisztek, az altisztek és a legénység.⁹⁴ Egy-egy kiemelkedően sportoló próbacsendőrnek esélye volt arra, hogy bekerüljön a kerületi csapatba, azaz, hogy Budapesten vagy más nagyobb városban kapjon beosztást. Ezeken a helyeken az ember gyorsabban lépett előre, valamint sokkal több szórakozási lehetőség adódott, mint egy "Isten háta mögötti" faluban. Az őrsőkön, megfelelő anyagi eszközök híján, elsősorban a futást, a futballt, illetve ahol volt rá lehetőség, ott az úszást, a kerékpározást és a lovaglást ajánlották.⁹⁵

Praktikus okokból tanácsolták, hogy a csendőr szabadidejében tanuljon meg helyesen és szépen írni, valamint érthetően fogalmazni, hiszen a falusi emberekre jellemző darabos írásmód nagyon megnehezítette a megkövetelt papírmunka elvégzését.⁹⁶ Szintén a célszerűség miatt javasolták a rajztanulást (helyszíni vázlat készítése, lopott tárgyak lerajzolása),⁹⁷ valamint, hogy sajátítsa el a gépírás fortélyait is.⁹⁸

Hasznos dolognak tartották, ha a csendőr jó kapcsolatot tartott fenn a falu "intelligenciájával", valamint a módosabb gazdákkal. Ezért bizonyos mennyiségű tisztelgő látogatást, különösen magasabb rendfokozat esetén, nyomatékosan ajánlott volt megejteni,

kerülni kellett azonban a "druszázást".⁹⁹

A csendőr nem vállalhatott közszereplést, viszont köteles volt minden hazafias rendezvényen megjelenni. Azt is jónéven vették, ha szabadidejében támogatta a környékbeli cserkész- és levente-mozgalmat.¹⁰⁰

A megtúrt szórakozások közé tartoztak azok, amelyek a szolgálat szempontjából nem sok haszonnal jártak, de legalább nem is ártottak annak. A sakkozás, a dámázás, a hangszeres zenélés, az írogatás, a verselés (amennyiben műveit elküldte a Csendőrségi Lapokba, dicséretben részesült), a festegetés és a moziba (színházba, múzeumba) járás még belefért egy csendőr lehetőségei közé.¹⁰¹ A vadászatot azonban nem ajánlották. Egyrészt mert túl drága volt, másrészt mert túl sok időt vett el, és túlmutatott a csendőr társadalmi helyzetén.¹⁰² Ellenben ajánlották a horgászatot, de a kifogott halat tilos volt eladni.¹⁰³

Egy csendőrnek szigorúan tilos volt a kocsmázás, az "ördög bibliájának" a forgatása, hölgykapcsolatok "ápolása" és a társadalmi helyzete alatt álló személyekkel való barátkozás. A kocsmázást és a nem megfelelő társasághoz való tartozást nyugodtan összevonhatjuk, hiszen faluhelyen sokszor még napjainkban is az előbbivel szerzi meg az utóbbit az ember. Az alkohol fogyasztásának kellemetlen mellékhatásai miatt igen keményen felléptek az azzal élők ellen. A szolgálaton kívüli italozást nemcsak a legénység egészségének védelmében tiltották, hanem azért is, mert egy részeges csendőr kevesebb respektet élvezett, mint józan életű társa.¹⁰⁴ Az alkoholistá csendőr persze a testület tekintélyének is ártott. A szabadidejében poharazgató közeg, sokszor szolgálatban sem tudott ellenállni az első pohár csábításának, amit aztán gyakran követett a többi is. A szolgálatban álló csendőrnél lévő arzenál pedig tág teret adott a különféle tragédiák bekövetkezésének.¹⁰⁵ Ennek ellenére mindig akadtak olyanok akik egyszerre akarták kézbe venni a töltött puskát és a boros kancsót is.¹⁰⁶ Mivel egy csendőrnél szolgálaton kívül is mindig ott volt a kard, ha ő került kocsmái verekedésbe, abból mindig súlyos sérülések származtak, ami nem használt a testület hírnevének.¹⁰⁷ Egyébként is, a kocsmái ismeretségek károsan befolyásolhatták egy csendőr szolgálatát.¹⁰⁸ Mindezekből érthető módon következett, hogy az alkohol fogyasztását igen szigorúan büntették. Egyszeri figyelmeztetés után másodjára már akár három hónapos laktanyafogság, harmadjára pedig a testületből való kizárás következhetett.¹⁰⁹ Az őrsparancsnokok feladatává tették, hogy e szempontból is szigorúan tartsák kézben az állományt. Akik egyébként, esetleges elnéző bánásmóddal lefokozásukat kockáztatták.¹¹⁰

A következő fejezetben fogom tárgyalni a csendőr nőülését, azonban férfi és nő kapcsolata nem ezzel az "eseménnyel" indul el. A testület tagjainak szolgálatuk első hat évében elvileg még ránézni sem lett volna szabad a "másik nem" képviselőjére - más egyébről nem is beszélve. A jó csendőrnek tehát egy hithű szerzetes erényeire is szüksége lett volna, sokan azonban nem tudták elfojtani ilyen irányú érdeklődésüket. Házasságon kívüli nemi kapcsolatok létesítése szempontjából azonban nem a falu volt az ideális terep. (Nem lehetett őket titokban tartani.) Keményen büntették, ha egy csendőr asszonyokat hozott hírbe, vagy lányokat rontott meg. Gyakorlatilag csak egy réteg felé irányulhatott a figyelem: a legősibb mesterség űzőire. Ezt a kapcsolatot is tiltották ugyan, de ha kellő diszkrécióval és óvatossággal végezték, elnézőek voltak a felettes szervek.¹¹¹ Ennek is megvoltak azonban a kockázati tényezői. Egy csendőrorvos állapította meg, hogy a

testületből egészségügyi alkalmatlanságuk miatt leszerelteknek több mint a fele nemi beteg volt.¹¹²

A kártyázás - pláne, ha pénzért játszották -, szintén bűnnek számított, hiszen könnyen adósságokba verhetette vele magát az ember.¹¹³ Ezen okok miatt tiltották egyébként a különféle drágább dolgok részletre történő vásárlását is. Különösen a gramofont és a rádiót tartották fölösleges luxusnak a legénység számára.¹¹⁴

Végül meg kell említeni, hogy egy csendőr keresetszerű mellékfoglalkozást nem űzhetett.¹¹⁵ (Számomra teljesen érthetetlen, hogy hogyan tudott volna időt szakítani rá.)

A nősülés és a család

A legtöbb férfi életében eljön az a pillanat, amikor úgy érzi, megtalálta élete párját. A huszadik század első felének társadalmi normái szerint ilyenkor a fiatalok eljegyezték egymást, majd következett az esküvő. A csendőrök esetében azonban az utóbbi dolgot meglehetősen nehezen lehetett elérni.

A felsőbb parancsnokság számára a nős csendőr egyfajta értékcsökkenésen ment keresztül, hiszen:

- inentől kezdve a feleség, illetve a majdani gyermekek elterelhették, elvonhatták a férj, az apa figyelmét elsődleges feladatáról, a szolgálatról;¹¹⁶

- a nős csendőrt sokkal nehezebb volt áthelyezni, mint nőtlen kollegáját (ilyenkor költözött a családja is, és bútorait is szállítani kellett);

- nem ment szívesen ideiglenes vezénylésekre sem, mert az elszakította az otthonától;¹¹⁷

- nem lebecsülendő a nősülés anyagi vonzata sem (erre vonatkozóan lásd a következő fejezetet), hiszen egy családos csendőr sokkal többbe került a kincstárnak, mint egy egyedülálló;

Mindezek ismeretében nem meglepő, hogy igen szigorúan korlátozták a nősülési engedélyek kiadását, és kemény feltételeket állítottak a nősülni szándékozók elé. Volt egy kerületenként meghatározott kvóta, amely rögzítette a nősök számát. Ha az adott kerületben a kvóta betelt, akkor mindaddig felfüggesztették az új házassági engedélyek kiadását, amíg nem állt be fogyatékos.¹¹⁸ Az volt az előírás, hogy kerületenként csak a legénységi állomány 20 %-a lehetett nős.¹¹⁹

Az volt az általános szabály, hogy huszonnyolc éves életkor, illetve hat év szolgálati idő alatt nem lehetett beadni nősülési kérvényt.¹²⁰ A gazdasági világválság hatására ezt a korhatárt harminc évre emelték, mert megszűnt a korábbi viszonylag magas fluktuáció, hiszen az állandósult létbizonytalanság közepette épeszű ember nem hagyta ott a jól fizető csendőri állást.¹²¹

A beadott kérvény a testület hierarchiájának megfelelően több kézen ment át. Először az őrsparancsnoknak kellett jóváhagynia azt, majd a szakasz, az osztály, és a kerület parancsnokának kellett elfogadnia, végül a BM illetékes osztálya hozta meg a végső döntést.¹²² Ilyenkor a házasulandó csendőr kapott egy számot, amely a kerületére vonatkozó kvótától függően elhozta számára az esküvő várva várt pillanatát.¹²³ Igen gyakori volt azonban az, amikor valamelyik szintről valódi, vagy vélt hiányosságok miatt visszaküldték

a kérvényt, ilyenkor újból el kellett kezdeni a procedúrát. Az engedély kiadása amúgy sem következett automatikusan a kérvény elfogadása után, sokszor előfordult, hogy egy bizonytalan időre (néha egy-két évre) elfektették az aktákat.¹²⁴

A menyasszony családjánál ugyanolyan részletes és alapos környezettanulmányt végeztek, mint egy csendőr felvételénél. A kérdések között szerepelt, hogy megfelelő-e a család anyagi helyzete, illetve a menyasszony iskolai végzettsége (minimum hat elemi), nemzeti szempontból megbízható-e a család (izrealita vallású, cigány, vagy - a németeket kivéve - nemzetiségi nem lehetett). Lényeges volt az is, hogy volt-e valaha valaki büntetve a közeli rokonságban, és hogy milyen a család politikai nézete.¹²⁵ Mindezen kérdésekre a menyasszony lakhelyén illetékes őr válaszolt.¹²⁶ Ez teljesen természetes volt, hiszen a csendőr felesége bekerült a testület nagy családjába, tehát meg kellett felelnie az ezzel járó politikai és erkölcsi elvárásoknak. Csak az érdekesség kedvéért említem meg azt a ki nem mondott szabályt, mely szerint a csendőr lehetőleg csak a saját intelligencia szintje alatt álló nőt vegyen feleségül (azaz maximum négy polgárit végezhetett).¹²⁷ Ez elsősorban azzal a kasztszerű társadalommal, illetve annak elvárásaival függött össze, amely az adott korszakra jellemző volt. Ennek köszönhetően, főleg a kishivatalnokai, kispolgári, illetve középparaszti családok lányai számára volt jó parti egy csendőr.

Ha a menyasszony, vagy a vőlegény nem bírta végigvárni az eljegyzés és az esküvő közötti - néha igencsak hosszúra nyúló időszakot -, azaz felbontották az eljegyzést, akkor csendőr új házassági kérvényét csak bizonyos idő eltelte után adhatta be.¹²⁸

Az ismertett procedúra elsősorban a mai viszonyokhoz képest tűnik hosszadalmasnak, sőt néha már nevetségesnek, de azért a kor szokásrendjéhez mérve is elmondható, hogy a csendőr nősülése sokkal nehezkesebb volt az átlagnál.

Ha már elhangzott a boldogító igen, akkor már jóval gördülékenyebben zajlottak az események. A csendőr kilépett a közigazdálkodásból (erre vonatkozóan lásd a megfelelő fejezetet), amivel jelentős pénzüsszeghez jutott. Ez kiegészítette azt az összeget, amelyet az addigi szolgálati évei alatt, a már-már mániákusan sulykolt és megkövetelt takarékoságnak köszönhetően megspórolt.¹²⁹ A nők számára ezenfelül folyósították a családi pótlékot és a szállásilletéket, valamint az utóbbihoz kapcsolódó bútorbért is (a gyakori áthelyezések miatt nem volt célszerű saját bútort venni, egyszerűbb volt azt a lakással együtt bérelni).

Az ifjú feleség a férjhez költözött, amely helység általában elég messze feküdt az otthonától (ez a SZUT (szolgálati utsítás) azon pontjából eredt, hogy a csendőr nem szolgálhatott azon a vidéken, ahol családjá, vagy közeli ismerősei éltek). Ha a vőlegény a szülőfalujából választott magának feleséget, akkor már a jegyesség előtt is csak igen ritkán találkozhattak, ha a szolgálati helyén, vagy annak közelében jegyzett el egy lányt, akkor pedig azonnal áthelyezték - mondjuk, Lentiből Záhonyba.

A megfelelő lakás kibérlése, ritkábban megvásárlása után az ifjú ara gyorsan megismerkedett az "Első a szolgálat!" jelmondat valódi értelmével. A nős csendőr továbbra is köteles volt ideje nagyrészt a laktanyában tölteni, jóformán csak étkezni és aludni járt haza, nem is beszélve a heti minimum 36 óras járőr szolgálatról.¹³⁰ Elvileg a hétvégeken maradt idő a családra is, azonban ha az őrsparancsnok "pikkelt" az emberre, akkor igen valószínűen ekkor küldte járőrbe. Már csak ezek ismeretében sem igazolható az a korabeli állítás, hogy a nős csendőr, mint bajtárs, elveszett a többiek számára.¹³¹

Miként a csendőrtől, úgy a feleségétől is elvárták a példamutató életvitelt. Mivel a csendőr-családokat az egész falu szemmel tartotta, és adandó alkalommal azonnal a szájára is vette, az őrsparancsnoknak e tekintetben is személyesen kellett ellenőriznie beosztottait.¹³² A hivatalos indoklás ezügyben úgy szólt, hogy nyilvánvalóan az jobban megkapja az egyenruhának járó tiszteletet, akinek a magánélete is rendezett. Mivel faluhelyen korlátozott volt azok száma, akikkel egy csendőr-család összejárhatott (a bíró, a jegyző, a postamester, a tanító, a pap, vagy a lelkész jöhetett szóba, vagy még a falu egy-két módosabb gazdálkodója), ezért leggyakrabban egymás között éltek társasági életüket is.¹³³

Az legénység anyagi helyzete

A húszas évek első felében tomboló infláció jelentősen megnehezítette az állomány anyagi helyzetét, különösen a családosokét, mert fizetésük nem volt elég gyermekeik eltartására.¹³⁴ A kormányzat - pénz híján - ekkor csak egyet tehetett: takarékosagra szólította fel őket.¹³⁵ A testületi szellemet jól jelzi azonban, hogy még ilyen inséges időkben is több sikeres gyűjtés volt csendőrözvegyek és árvák javára.¹³⁶

1924 júniusában megkezdődött a népszövetségi kölcsön kibocsátása és megindult a pénzügyi stabilizáció is.¹³⁷ Ezután lépett életbe július elsejétől az 1924: IV. tc-nek megfelelően a csendőrség új illetmény-szabályzata. A csendőrséget ettől kezdve mint polgári szervezetet fizették, míg korábban a honvédségi mintának megfelelően díjazták őket.¹³⁸ 1934. január elsejétől térnek majd vissza a katonai illetmény- és nyugdíjrendszerhez.¹³⁹

1931-ben a HM sikeresen lépett fel legénységi állománya érdekében, ennek köszönhetően az országgyűlés megszavazta az 1931/III. tc-et. Ennek értelmében ha a honvédség, a csendőrség, a vámőrség és a folyamőrség tagjai hat évet kifogástalan minősítéssel leszolgáltak, köz- és magánszolgálati (hivatalnoki) alkalmazásnál előnyben részesültek a többi jelölttel szemben.¹⁴⁰ Később sokan éltek a csendőrség állományából is ezzel a lehetőséggel, és kényelmesebb, jobban fizetett polgári állásba léptek.

A testület tagjainak jövedelme rangtól és szolgálati időtől függött. Ezért a havi zsold két fő részből állt: a ranggal járó illetékből és a szolgálati idővel növekvő pótdíjból.¹⁴¹ A nőtlenek számára ezen felül havonta járt még a közétkezési pénz, amelyet a közzgazdálkodás pénztárába utaltak. A havi fizetéshez hozzájött még a családi pótlék, mely a feleség és a gyerekek után járt, de különleges esetben folyósították a csendőr szülei, vagy árva unokája után is.¹⁴² A havi zsold egy részét mint nyugdíjjárulékot vonták le, ez a legénységnél 1 %-ot jelentett.¹⁴³ A nős legénységi állomány részére negyedévente fizették a szállásilletéket. A kifizetendő összeg a rangfokozattól és a szolgálati helytől függött. Az országot hét lakbérosztályra osztották, az első osztályba Budapest, a hetedikbe pedig a falvak tartoztak.¹⁴⁴ Azoknak, akiknek járt a szállásilleték, havonta bútorbért is fizettek.¹⁴⁵

A csendőrnek és családtagjainak kedvezményes kórházi ellátás és ingyenes gyógyszerellátás¹⁴⁶, valamint 50 %-os vasúti és hajózási kedvezményre jogosító arcképes igazolvány járt (jellemzően a tisztek esetében I. osztályra, a legénységnél III. osztályra).¹⁴⁷ Fizették a szolgálati utazások költségét, a kiszállásokért napidíj járt, az ideiglenes áthelyezéseknél pedig vezénylési díj.¹⁴⁸ Ha a nős csendőrt véglegesen áthelyezték, akkor fizették a család úti- és a bútorok szállítási költségét is.¹⁴⁹ Mindezek összessége egy jól és

főleg biztosan fizető munkaadóvá tették a testületet, amely legénységi állományának biztos kispolgári életszínvonalat biztosított.

A legvonzóbb csendőrségi juttatás azonban a nyugdíj volt. 40 év szolgálat vagy a 60. életév betöltése után automatikusan, 9 év 6 hónap letöltése után pedig hivatalból vagy saját kérésre elrendelt felülvizsgálattal történt a nyugdíjazás.¹⁵⁰ Aki nem érte el ezt a szolgálati időt, az csak végkielégítést kapott. 5 év alatti szolgálat esetén 12 havi, 5 év felett pedig 24 havi illetménye összegét.¹⁵¹ 5 év után megkapta ruházata értékét is (tömegátalányát).¹⁵² A nyugdíjba beleszámított az illetmény és a közétkezési pénz.¹⁵³ 10 év után a beszámított jövedelem 40 %-a járt, ami szolgálati évenként +2 %-kal emelkedett. 40 év szolgálat után, illetve ha a 60. életéve betöltése után ment nyugdíjba 100 % illetve meg.¹⁵⁴ A szállásilletéket tovább folyósították, valamint tovább éltek a közlekedési és egészségügyi kedvezmények is.¹⁵⁵ Rokkanás esetén ha az olyan fokú volt, hogy a szolgálat további ellátását lehetetlenné tette, és ha az szolgálati okok miatt következett be, 100 %-ra emelték a nyugdíjat.¹⁵⁶ Ha a csendőr meghalt, családja temetkezési segílyt kapott. Özvegyi, illetve - ha csak a gyermekei éltek - árvasági ellátást folyósítottak (előbbit élethosszig, utóbbit csak a leszármazott 16 éves koráig)¹⁵⁷. Ez a juttatás ha a férj/apa nyugdíjas volt, a nyugdíj összege maradt. Ha mint tényleges állományú halálozott el, akkor pedig beszámítható jövedelme 50 %-a lett, azonban ha a halál szolgálati okok miatt következett be, akkor jövedelme 100 %-a maradt örökösire.¹⁵⁸

Az 1924. július 1-jén életbe lépett 1924:IV. tc-nek volt egy szanalási része is. Ez az államháztartás egyensúlyának érdekében akár 40 %-ot is levont a csendőri nyugdíjakból, a csökkentés mértéke a szolgálati időtől függött.¹⁵⁹

A nagy gazdasági válság kedvezőtlenül hatott a csendőrség anyagi helyzetére is. Ha az 1930 júliusi jövedelmét 100 %-nak vesszük, akkor egy tiszt 1933 márciusában 70 %-ot, 1938 januárjában 75 %-ot kapott, és csak 1940 novemberében érte el a fizetése a 100 %-ot.¹⁶⁰ Ennek ellenére éppen a válság volt az, amely jelentősen megnövelte a testület presztizsét, hiszen egy csendőr még a legválságosabb időkben is számíthatott havi fix fizetésére, megrokkánása vagy halála esetén pedig ott volt a biztos nyugdíj illetve az özvegyi- és árvasági ellátás.

Mindent összevetve, a világválság alatt a csendőrség biztos megélhetést nyújtott minden tagjának, s ennek hatására olyanok is magukra öltötték a kakastollas uniformist, akik különben soha nem tették volna ezt.

Jegyzetek

1. *Preszly Lóránd*: A csendőrség úttörői. Hírlap Nyomda, Bp. 1926. 248.
2. A m. kir. csendőrség története. Bp. 1933. (Különlenyomat a Csendőrségi Lapok 1933. évi 4. számából) 22.
3. *Bethlen István* titkos iratai. (Sajtó alá rendezte: *Szinai Miklós* és *Szücs László*) Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1972 109-111.
4. *Pölöskei Ferenc*: Horthy és hatalmi rendszere 1919-1935. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1977. 199.
5. *Próbacsendőrök tankönyve*. Palladis Rt., Bp. 1927. 19.
6. Uo. 18.
7. Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. csendőrség számára (SZUT). Bp. 1927. 124.

8. Próbacsendőrök tankönyve. 53.
9. Uo. 24.
10. SZUT 33-34.
11. Próbacsendőrök tankönyve. 52.
12. Csendőrségi Lapok, 1924. 4. sz. 2-7.
13. Próbacsendőrök tankönyve. 71.-86.
14. Uo. 45. o.
15. A honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre. Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., Bp. 161.
16. Erre vonatkozóan lásd: A csendőrség fegyverei. Szombathely, 1932.
17. A honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre. 161.
18. Próbacsendőrök tankönyve. 48.
19. Csendőrségi Lapok, 1928. 28. sz. 765.
20. Próbacsendőrök tankönyve. 25-26.
21. SZUT 45.
22. Próbacsendőrök tankönyve. 45-47.
23. *Hollós Ervin*: Rendőrség, csendőrség. VKF 2., Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1972. 96.
24. Csendőrségi Lapok, 1928. 28. sz. 765.-766.
25. Uo. 1932. 15. sz. 478.
26. Erre vonatkozóan lásd: A m. kir. csendőrség elhelyezkedési kimutatása. Közigazgatási Rt. Nomdája, Bp. 1923; / Stádium, Bp. 1933.
27. Csendőrségi Lapok, 1932. 15. sz. 478.
28. Uo. 1930. 1. sz. 29.
29. Uo. 1927. 9. sz. 254.
30. Uo. 1925. 15. sz. 270.
31. *Rektor Béla*: A m. kir. csendőrség oknyomozó története. Árpád Könyvkiadó Vállalat, Cleveland, 1980. 509.
32. Uo. 229.
33. Próbacsendőrök tankönyve. 30.
34. Uo. 33.
35. Csendőrségi Lapok, 1932. 22. sz. 715.
36. Próbacsendőrök tankönyve. 35.
37. SZUT 60.
38. *Hollós*: i. m. 87.
39. Iratok az ellenforradalom történetéhez III. kötet Szikra Könyvkiadó, Bp. 1959. 77.
40. SZUT 18.
41. *Hollós*: i. m. 87.
42. Csendőrségi Lapok: 1927. 11. sz. 347.-348.
43. SZUT 18.
44. Uo. 18-19.
45. Próbacsendőrök tankönyve. 252.
46. *Hollós*: i. m. 87.
47. Csendőrségi Lapok, 1926. 6. sz. 164-165.
48. Uo. 1931 5. sz. 162.
49. *Hollós*: i. m. 87.
50. Lásd a Próbacsendőrök tankönyvét!
51. *Hollós*: i. m. 87.
52. Lásd az előző jegyzetet!

53. Katonai és csendőrségi tájékoztató. MOVE Katonai Hetilap Kiadóvállalat, Bp. 1920. 176.
54. A m. kir. csendőrség zsebkönyve. 1927, Csendőrségi Lapok Nyomdája, Bp. 229.
55. *Kövendi Károly*: Magyar Királyi Csendőrség. Sovereign Press, Toronto, 1973. 5.
56. Csendőrségi Lapok, 1926. 6. sz. 165.
57. SZUT 42-43.
58. *Havranek János*: Tanácsadó a csendőr magánéletéhez. Csitári G.Jenő Könyvnyomdája, Székesfehérvár 10.
59. Például az előző jegyzetben szereplő mű.
60. SZUT 42- 43.
61. A m. kir. csendőrség zsebkönyve. 1927. 197-206.
62. Erre vonatkozóan lásd a Csendőrségi Lapok "Hírek" rovatát.
63. SZUT 19.
64. Próbacsendőrök tankönyve. 320-325.
65. Csendőrségi Lapok. 1925. 14. sz. 245.
66. Uo. 1925. 20. sz. 390.
67. *Bethlen István* titkos iratai. 326.
68. Csendőrségi Lapok. 1931. 7. sz. 197.
69. Uo. 1932. 11. sz. 361.
70. Uo. 1926. 6. sz. 157.
71. Uo. 1933. 3. sz. 410.
72. Uo. 1926. 6. sz. 157.
73. Uo. 1924. 11. sz. 5.
74. Uo. 1924. 11. sz. 6.
75. Uo. 1933. 13. sz. 413-414.
76. Erre vonatkozóan lásd: Csendőrségi Lapok. 1924. 13. sz. 4-6. 1926. 421-424.; 1926. 20. sz. 680-681.
77. Csendőrségi Lapok. 1926. 13. sz. 422.
78. Uo. 1929. 29. sz. 928-931.
79. Uo. 1927. 11. sz. 298-300.
80. Uo. 1928. 32. sz. 983-985.
81. A m. kir. csendőrség zsebkönyve. 1925. 280.
82. Csendőrségi Lapok. 1925. 13. sz. 274.
83. Uo. 1931. 28. sz. 412.
84. Uo. 1931. 28. sz. 412-413.
85. Lásd az előző jegyzetet!
86. Csendőrségi Lapok. 1933. 14. sz. 443.-445.
87. Lásd az előző jegyzetet!
88. *Bethlen István* titkos iratai. 76-78.
89. 1924 és 1927 között kétszer, 1928 és 1931 között háromszor, 1932-től pedig ismét kétszer jelent meg havonta.
90. *Havranek János*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. III. kiadás, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1928. 254-257.
91. *Havranek*: Tanácsadó a csendőr magánéletéhez. 108.
92. Csendőrségi Lapok. 1933. 14. sz. 334.
93. Uo. 1925. 6. sz. 92.
94. Lásd a Csendőrségi Lapok sporthíreit!
95. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. 226.
96. Csendőrségi Lapok. 1933. 17. sz. 542-546.

97. Uo. 1933. 3. sz. 67.
98. Uo. 1932. 22. sz. 690.- 698.
99. *Havranek*: Tanácsadó a csendőr magánéletéhez. 51-53.
100. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. 224.
101. Uo. 223.
102. Uo. 227-230.
103. Uo. 231.
104. Csendőrségi Lapok. 1926. 2. sz. 36-40.
105. Uo. 1925. 23. sz. 437.
106. Uo. 1927. 19. sz. 589.
107. Uo. 1926. 5. sz. 150.
108. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. 242-244.
109. Csendőrségi Lapok, 1928. 29. sz. 796-798.
110. Uo. 1927. 19. sz. 589.
111. Uo. 1927. 21. sz. 676.
112. Lásd az előző jegyzetet!
113. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó testület altisztek számára. 242-244.
114. Csendőrségi Lapok, 1927. 9. sz. 270-273.
115. SZUT. 43.
116. Csendőrségi Lapok, 1927. 20. sz. 629.
117. Uo. 1925. 17. sz. 273-275.
118. Uo. 1931. 5. sz. 106.
119. Uo. 1930. 32. sz. 1000.
120. Uo. 1929. 5. sz. 117.
121. Uo. 1932. 23. sz. 749.
122. Uo. 1927. 21. sz. 672-673.
123. Uo. 1931. 6. sz. 162.
124. Uo. 1929. 5. sz. 117.
125. Uo. 1933. 18. sz. 564.
126. Uo. 1927. 12. sz. 347-348.
127. Uo. 1927. 21. sz. 674.
128. Uo. 1932. 15. sz. 492.
129. Uo. 1926. 8. sz. 229.
130. *Rektor*: i.m. 509.
131. Csendőrségi Lapok, 1925. 15. sz. 274.
132. Uo. 1926. 23. sz. 765.
133. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. 224.
134. Iratok az ellenforradalom történetéhez. III. 292.
135. *Havranek*: Társadalmi tanácsadó altisztek számára. 245-247.
136. Csendőrségi Lapok, 1926. 8. sz. 235.
137. Magyarország története 8/1. Akadémiai Kiadó, Bp. 1976. 495.
138. A m. kir. csendőrség zsebkönyve 1925. 276.
139. Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásról. Madách Nyomda, Bp. 1935. 5.
140. *Rektor*: i.m. 176.
141. A m. királyi csendőrség zsebkönyve 1925. 276-277.
142. Uo. 278-280.
143. Uo. 287.
144. Uo. 281-283.

145. Uo. 286.
146. Uo. 294-295.
147. Uo. 296.
148. Uo. 287-290.
149. Uo. 290-292.
150. Uo. 298-299.
151. Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásokról. 76-77.
152. Próbacsendőrök tankönyve. 230.
153. A m. kir. csendőrség zsebkönyve 1925. 280.
154. Uo. 304.
155. Uo. 310.
156. Uo. 312.
157. Uo. 324.
158. Uo. 318-322.
159. Uo. 304-305.
160. *Szakály Sándor*: A magyar katonai elit. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1988. 234.

Ferenc Kaiser:

The Everyday Life of the Gendarmerie Stations.

The present study discusses arguably the most controversial institution of the Horthy era: the gendarmerie. Reorganized in 1919, the Royal Hungarian Gendarmerie had to meet much higher expectations than its forerunner during the dualist period. The role of the smallest unit, the station, also became more important since it ran all public safety operations. For the man of the countryside, this was where "the gendarme" lived; and during your life you could not avoid having something to do with him. The essay introduces the location and geography of the stations, outlines the duties, private life, social status and financial situation of the men who served there, and offers insight into the everyday problems and often contradictory expectations that the man in the uniform was expected to live up to.